

Dariusz Stępkowski

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0002-6855-1517

**Alicja Żywczok, Sławomir Sztobryn, Bogumiła Bobik,
Mateusz Penczek (red.) (2024).*****Nadzieje i niepokoje ludzkości wyrażone w filozofii
wychowania XX i XXI wieku. Dziedzictwo Józefa Pietera***

Wydawnictwo Libron – Filip Lohner, ss. 556

Recenzowana monografia zbiorowa ukazała się jako dziesiąty tom z kolei w serii Pedagogika Filozoficzna, którą prowadzi Towarzystwo Pedagogiki Filozoficznej im. Bronisława F. Trentowskiego (TPF). W serii tej publikowane są referaty wygłoszone podczas zjazdów towarzystwa. Omawiany tom zawiera wystąpienia zaprezentowane na jubileuszowym, dziesiątym zjeździe TPF, który odbył się na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w dniu 27 września 2023 roku. Wygłoszono na nim łącznie 27 referatów, które redaktorzy monografii przyporządkowali do czterech logicznie powiązanych części. Pierwsza część koncentruje się na nadziejach ludzkości, druga – na niepokojach i złudzeniach, trzecia – na prekursorach i kontynuatorach pedagogiki filozoficznej, a czwarta – na dziedzictwie Józefa Pietera. Ten trzon merytoryczny poprzedza wstęp Alicji Żywczok, a zamyka posłowie Sławomira Sztobryna. Całość obejmuje ponad 550 stron i stanowi obszerny zbiór studiów o interdyscyplinarnym charakterze.

Tytułowe nadzieje i niepokoje są kategoriami diagnozującymi kondycję współczesnego człowieka i społeczeństwa w perspektywie filozofii wychowania XX i XXI wieku. Nadzieje odnoszą się do możliwości przezwyciężania kryzysów aksjologicznych, odzyskiwania sensu życia i integracji wewnętrznej, doceniania edukacji i więzi społecznych, budowania odporności wobec wyzwań cywilizacyjnych. Niepokoje natomiast wyrażają doświadczenie totalitaryzmów, globalnych wojen, migracji, kryzysów ekologicznych i moralnych, jak również zagrożeń związanych

z dominacją techniki i urynkowaniem edukacji. Problem przewodni monografii dotyczy pytania, w jaki sposób filozofia wychowania może wspierać człowieka w przewyżnianiu niepokoju i jednocześnie w zachowaniu postawy nadziei.

Część pierwsza (*Nadzieje ludzkości odzwierciedlone w filozofii wychowania XX i XXI wieku*) obejmuje siedem studiów. Dietrich Benner (*Toczenie sporów w teorii wychowania i kształcenia jako praktyka krytycznego i refleksyjnego obchodzenia się z nadziejami i obawami ludzkości w XX i XXI wieku*) analizuje spory w teorii wychowania jako praktykę krytycznego obchodzenia się z nadziejami i lękami współczesności. W kontekście organizacji ekologicznych i ich antyspołecznych inicjatyw pokazuje, że edukacja powinna prowadzić młode pokolenie do uzyskania umiejętności prowadzenia sporu jako narzędzia rozwoju krytycznego myślenia oraz zabezpieczenia przed bezrefleksyjnym przyjmowaniem ideologii. Danuta A. Michałowska (*Więź społeczna w filozofii edukacji XXI wieku*) podejmuje tytułowe zagadnienie więzi społecznej jako fundamentu edukacji XXI wieku. Wskazuje, że więź ta stanowi podstawowy mechanizm integracji i przewyżniania izolacji jednostek. Ujęcie filozoficzne łączy z refleksją nad praktyką edukacyjną poprzez eksponowanie roli szkoły w budowaniu wspólnoty. W trzecim rozdziale tej części troje ukraińskich autorów – Yevhen Volodymyrovych Kulyk, Yuriy Yevhenovych Kulyk i Yuliia Anatoliyivna Sribna (*Philosophical Basis of Modernizing the Content of the Professional Training of Future Technology Teachers*) – omawia filozoficzne podstawy modernizacji kształcenia przyszłych nauczycieli technologii. Autorzy ci podkreślają konieczność łączenia nowoczesnych metod nauczania z klasycznymi wartościami, tak aby kształcić specjalistów zdolnych sprostać wymaganiom globalnej gospodarki i wyzwaniom społecznym. Seweryn Ł. Leszczyński (*Personalizm chrześcijański nurtem nadziei na rozwój człowieka w XXI wieku. Inspiracje dla psychoterapii*) przedstawia możliwości terapeutyczne personalizmu chrześcijańskiego, jego znaczenie dla psychoterapii oraz kształtowania tożsamości osobowej i duchowej. Podkreśla również wagę respektowania godności osoby w procesie wychowawczym. W piątym rozdziale Bogumiła Bobik (*Kategoria nadziei w percepcji młodego pokolenia*) ukazuje na podstawie badań empirycznych, jak dzieci i młodzież postrzegają przyszłość, jakie wartości traktują jako źródło nadziei oraz jakie bariery dostrzegają. Autorka podkreśla, że nadzieja jest kategorią dynamiczną i uwarunkowaną kontekstem społecznym. W następnym rozdziale Iwona Samborska (*Obowiązki edukacyjne i cudzoziemcy – realizacja, trudności i wyzwania*) analizuje prawne i praktyczne aspekty edukacji migrantów z Ukrainy i wskazuje na trudności integracyjne. Zauważa, że edukacja może być narzędziem solidarności, ale wymaga wsparcia instytucjonalnego i kulturowego. Pierwszą część zamyka rozdział Agnieszki Pawlak (*Aksjologiczne podstawy radości życia w percepcji uczniów szkoły podstawowej. Komunikat z badań*), w którym autorka na podstawie swoich badań pokazuje, że dzieci identyfikują radość z relacjami społecznymi,

poczuciem bezpieczeństwa i aktywnością. Wyniki te skłaniają do wniosku, że edukacja może sprzyjać rozwojowi optymizmu i pozytywnej orientacji aksjologicznej.

Część druga (*Niepokoje oraz złudzenia ludzkości wyrażone w filozofii wychowania XX i XXI wieku*) zawiera osiem rozdziałów. Sławomir Chrost (*Filozofia wychowania w pedagogice nurtu postmodernistycznego*) polemizuje z pedagogiką postmodernizmu poprzez zaakcentowanie jej potencjalnych zagrożeń aksjologicznych. W szczególności podkreśla jej niejednoznaczność aksjologiczną i wynikające z tego ryzyko relatywizmu, który może prowadzić do zaniku spójnych wartości wychowawczych. Analiza konfrontuje postmodernizm z potrzebą stabilnych podstaw moralnych. W drugim rozdziale Kazimierz Gryżenia (*Niepokój o sposób myślenia. Co, jeśli nie racjonalizm i nauka?*) zastanawia się, co pozostanie, gdy społeczeństwa zrezygnują z rozumowego fundamentu. Wskazuje na zagrożenia irracjonalizmu oraz potrzebę przywrócenia znaczenia rozumu jako narzędzia krytycznego myślenia w wychowaniu. W kolejnym rozdziale Svitlana Hanaba (*Education in the Methodological Focus of Complexity*) przedstawia edukację w perspektywie metodologii złożoności. Jej zdaniem współczesna edukacja wymaga nowych narzędzi poznawczych, zdolnych do integracji różnych poziomów wiedzy. Podkreśla wagę interdyscyplinarności i krytycznego podejścia wobec uproszczonych modeli kształcenia. Z kolei Zlatyslav Dubniak (*Edukacja i okupacja mentalna*) w kontekście rosyjskiej propagandy i wojny informacyjnej w Ukrainie omawia problem „okupacji mentalnej”. Wskazuje na skutki indoktrynacji, które prowadzą do dezintegracji świadomości narodowej. Edukacja jawi się jako narzędzie przeciwdziałania manipulacji i budowania odporności kulturowej. Nataliia Radionova (*On Genesis of Cultural and Educational Globalization in Eastern Ukraine*) bada genezę globalizacji kulturowo-edukacyjnej we wschodniej części Ukrainy. Zwraca przy tym uwagę na procesy, które doprowadziły do utraty tożsamości narodowej. Na tej podstawie postuluje potrzebę równoważenia wpływów globalnych i ochrony dziedzictwa narodowego w edukacji. W szóstym z kolei rozdziale drugiej części Mykhailo Boichenko (*The Contribution of National Educational Systems to the Global Culture Development [Ukraine Case]*) pokazuje na przykładzie Ukrainy, że lokalne systemy edukacyjne mogą wносить istotny wkład w budowanie wspólnoty międzynarodowej. Podkreśla przy tym potrzebę dialogu i wymiany kulturowej w dobie globalizacji. Katarzyna Skalska (*Osoby z niepełnosprawnością jako „Inni” w historii sztuki. Geneza współczesnych modeli niepełnosprawności*) ukazuje genezę współczesnych modeli niepełnosprawności, które przekształcają sposób myślenia o osobach z niepełnosprawnością jako o „Innych”. Podkreśla rolę sztuki w kształtowaniu wrażliwości społecznej i inkluzyjnego podejścia w edukacji. W ostatnim rozdziale drugiej części Zbigniew Nowak (*„Stulecie dziecka”. Nadzieje i rzeczywistość – w percepcji współczesnego pedagoga*) podejmuje krytyczną analizę dzieła Ellen Key pt. *Stulecie dziecka*, zestawiając jej optymistyczną wizję

z realiami współczesnego wychowania. Wskazuje na ograniczenia tej koncepcji wobec współczesnych problemów społecznych i edukacyjnych. Proponuje bardziej realistyczne podejście do roli dziecka w kulturze.

W trzeciej części (*Prekursorzy i kontynuatorzy pedagogiki filozoficznej. Ujęcie temporalne: od starożytności do współczesności*) znalazło się sześć rozdziałów. W pierwszym Rafał M. Leszczyński (*Terapeutyczna rola filozofii na przykładzie filozofii epikurejskiej i stoickiej*) wskazuje, że klasyczne tradycje filozoficzne mogą być źródłem nadziei i wsparcia dla człowieka w kryzysie. Podkreśla ich znaczenie w kształtowaniu odporności psychicznej i edukacji aksjologicznej. Grażyna Golik-Szarawarska (*Starożytność klasyczna a współczesna filozofia wychowania. Poglądy Profesora Tadeusza Zielińskiego [1859–1944]*) ukazuje wpływ wymienionego w tytule klasyka filologii i historyka kultury na współczesną filozofię wychowania. Podkreśla przy tym, że powrót do tradycji antycznej pozwala lepiej zrozumieć sens współczesnej edukacji i jej kulturotwórczą rolę. Marcin Rebes (*Doświadczenie spotkania oraz jego wpływ na wychowanie i edukację. Współczesna pedagogika filozoficzna z perspektywy antropologii filozoficznej Bollnowa, Levinasa i Tischerera*) wskazuje, że wyliczeni w tytule autorzy w swoich teoriach spotkania uważają je za podstawowy moment formacyjny, w którym ujawnia się godność drugiego człowieka i możliwość dialogu. Marianna Dąbrowska-Wnuk (*Victor Emil Frankl – w poszukiwaniu sensu i wartości życia*) pokazuje wartość logoterapii Viktora Frankla dla edukacji, szczególnie w kontekście wychowania do odpowiedzialności i odporności na kryzysy egzystencjalne. W następnym rozdziale Maria A. Zając (*Fenomenologiczne badania psychologiczne Danuty Gierulanki jako źródło inspiracji dla pedagogiki filozoficznej*) wskazuje, że twórczość naukowa wymienionej w tytule krakowskiej fenomenolożki wnosi istotny wkład do pedagogiki filozoficznej. Autorka ukazuje związek między badaniami empirycznymi a refleksją aksjologiczną. Tę część zamyka rozdział Izabelli Andrzejuk (*Osoba i relacje osobowe jako podstawa wychowania człowieka w filozofii Mieczysława Gogacza*), w którym autorka, koncentrując się na kategorii osoby i relacji osobowych, wykazuje, że relacje te stanowią podstawę wychowania i integralnego rozwoju człowieka.

Czwarta i ostatnia część (*Znaczenie dziedzictwa Profesora Józefa Pietera [1904–1989] w inkluzji społecznej i kulturowej*) skupia się na biograficzno-dok-sograficznej analizie dorobku tego wybitnego pedagoga i filozofa. Autorzy przypominają jego rolę w tworzeniu polskiej filozofii wychowania, podkreślając znaczenie około 300 publikacji, w tym 70 stricte pedagogicznych. Zawarte tu teksty rekonstruują jego wkład w rozwój nauki, wskazują inspiracje polskie i zagraniczne oraz prezentują recepcję jego myśli w kontekście współczesnych dyskusji pedagogicznych. Najpierw Alicja Żywczok (*Główne kierunki publikacyjne w piśmiennictwie psychologa, filozofa i pedagoga XX wieku – Józefa Pietera*) rekonstruuje główne

kierunki publikacyjne Józefa Pietera i wskazuje na jego wszechstronność naukową. Podkreśla przy tym znaczenie jego dorobku dla rozwoju polskiej filozofii edukacji. Urszula Ostrowska (*Specyfika pracy naukowej w ujęciu Profesora Józefa Pietera. Rozważania z perspektywy współczesnych kontekstów dyferencjacji i integracji nauk*) pokazuje, że koncepcja pracy naukowej Józefa Pietera zachowuje aktualność we współcześnie preferowanych badaniach interdyscyplinarnych. Dariusz Stępkowski (*Pedagogika tekstu na tle psychologii wiedzy Józefa Pietera*) wskazuje, że tekst i jego analiza stanowią istotny wymiar procesu edukacyjnego, umożliwiając czytelnikowi pogłębioną refleksję nad poznaniem i budowanie wiedzy osobistej jako produktu czytania i lektury, na co zwracał uwagę w swoich wczesnych badaniach nad czytelnictwem Józef Pieter. Andrzej Ciążela (*Ścieżka obok drogi. Psychologizm Józefa Pietera a polska pedagogika kultury*) podkreśla, że podejście do problemów psychologicznych wpisuje się w nurt poszukiwań tożsamości pedagogiki w XX wieku. W kolejnym rozdziale Beata Eckler-Nocoń (*Biografia ogólna Józefa Pietera jako pomoc w odkrywaniu określonych pedagogii – na przykładzie pedagogii religijności*) wykazuje, że perspektywa biograficzna odsłania nowe sensy w interpretacji dorobku naukowego Józefa Pietera. Na zakończenie tej części Alina Budniak (*Józef Pieter a czasopismo pedagogiczne „Chowanna”*) analizuje związki Pietera z czasopiśmem „Chowanna”, którego był redaktorem przez ponad dwie dekady. Ukazuje jego wkład w rozwój polskiej pedagogiki i budowanie środowiska naukowego na Górnym Śląsku.

Monografia stanowi imponujące przedsięwzięcie badawcze, które łączy perspektywy wielu ośrodków naukowych z Polski i z zagranicy. Jej interdyscyplinarny charakter pozwala ukazać filozofię wychowania jako przestrzeń refleksji nad kondycją człowieka we współczesnym świecie – pełnym napięć, ale i szans. Szczególnie cenne jest połączenie wątków teoretycznych z analizami empirycznymi, a także kontekstualizacja problemów w odniesieniu do bieżących wyzwań, takich jak wojna, migracje czy kryzys wartości. Publikacja nie tylko dokumentuje dziedzictwo Józefa Pietera, lecz także inspiruje do podejmowania twórczych poszukiwań w pedagogice filozoficznej.

Informacja o wykorzystaniu sztucznej inteligencji

Autor podczas pracy nad tekstem wykorzystał narzędzia sztucznej inteligencji pomocniczo w zakresie korekty językowej/stylistycznej oraz generowania fragmentów tekstu. Materiał ten został następnie poddany krytycznej weryfikacji, istotnej redakcji i autoryzacji przez autora, który ponosi wyłączną odpowiedzialność za ostateczny kształt i rzetelność publikacji.